

Víctor Català entre el cel i l’infern (I)

LLIBRES | NARRATIVA | 17 GENER, 2023

El 15 de desembre de 1990, David Vilaseca va fer una ponència en el marc del congrés de catalanística que se celebrava aquell dia a Londres. L'escriptor, aleshores jove doctorand de la Universitat Queen Mary, va tenir la impressió que el públic provinent de les universitats catalanes rebia les seves idees amb molta fredor. A Anglaterra, Vilaseca es movia en un ambient intel·lectual que no devia ser gaire diferent del que es va trobar la filòloga Francesca Bartrina (1968-2014) quan va arribar a la Universitat de Wolverhampton, prop de Birmingham, on va exercir de lectora entre el 1993 i el 1996. Noms com Judith Butler, Jacques Lacan, Shoshana Felman o Julia Kristeva, entre d'altres, apareixen repetidament tant als diaris literaturitzats de Vilaseca com a l'obra acadèmica de Bartrina. Al tombant de segle, el contacte estret amb aquests noms era sinònim d'adscripció a una avantguarda intel·lectual encara marginal, o fins i tot menystinguda, dins del món acadèmic català. És probable que els investigadors que marxaven a l'estranger compartissin la sensació que a les nostres facultats de filologia calia que hi circulés aire fresc. En el cas de Francesca Bartrina, les metodologies i coneixements teòrics adquirits a Anglaterra van fructificar en una tesi doctoral pionera, presentada l'any 1999.

Gènere i escriptura: l'obra de Caterina Albert / Víctor Català és una ambiciosa anàlisi de l'obra de l'escriptora escalenca a la llum de la crítica feminista anglosaxona. Els referents teòrics que Bartrina va estudiar per escriure-la, així com l'argot específic que els caracteritza (amb l'excepció, potser, d'aquelles expressions més pròpies de la crítica psicoanalítica, ara passada de moda) ens sonen avui familiars i vigents. Paraules com «performativitat» o «heteropatriarcat», per exemple, apareixen de forma freqüent al text. L'autora va optar per una marcada orientació feminista en un moment en què fer-ho no era obvi i se'n va sortir amb intel·ligència i traça, sense convertir la teoria en una gàbia. Llegint-la, fa la impressió que Bartrina sabia que l'obra amb què treballava és molt més gran que el que un sol angle interpretatiu pot oferir per desxifrar-la i que, en conseqüència, qualsevol pretensió totalitzadora aniria en detriment de la tesi, que no de l'obra. L'autora era conscient que la seva indagació obria més portes que no pas en tancava. Una tesi com els fonaments d'un edifici: la invitació a llegir i interpretar la literatura de Víctor Català més enllà de l'enquadrament historicista i d'inèrcies simplificadores de tota mena.

Els estudis de gènere proporcionen eines útils per a la crítica literària que són molt pertinents d'aplicar a l'obra de Víctor Català. L'univers imaginatiu de l'escriptora s'entén millor quan la variable de gènere es té en compte a l'hora d'estudiar-la. Ara bé: mentre llegia i rellegia la investigació de Francesca Bartrina, vaig arribar a la conclusió que el seu enfocament, tan innovador en alguns aspectes, no podia arribar a il·luminar d'altres que, des del meu punt de vista, són igualment importants. Penso, per exemple, en la manera en què Bartrina redueix els poderosos ecos místics presents a *La infanticida* a una qüestió d'analfabetisme de la protagonista del famós monòleg teatral: «la dona no sap on anar a buscar un llenguatge que li permeti d'expressar aquesta passió immensa que sent i acudeix a la simbologia religiosa, ja que és l'únic vocabulari que coneix per expressar una realitat que no és material» (p. 80). És una frase que em sembla curiosa perquè no coneix gaire més llenguatges, a banda del religiós, que s'hagin utilitzat per recrear literàriament els excessos de la passió eròtica.

Crec que la limitació principal de la crítica de gènere a l'hora d'abastar una literatura com la de Víctor Català és l'inherent *materialisme* de les lògiques emprades pels seus teòrics i seguidors, alguns d'ells abans esmentats aquí. No es tracta, però, d'un problema exclusiu dels estudis de gènere o d'una tesi doctoral publicada ja fa més de vint anys. A *Víctor Català, l'escriptora enmascarada* (L'Avenç, 2020), Margarida Casacuberta parla de la «dualitat còsmica a què fatalment es veu exposada l'ànima simple, primària i indefensa de la Lena [sic], la protagonista de *La infanticida*» (p. 70). Casacuberta utilitza una expressió prestada de Raimon Casellas, «realisme paradoxic» (p. 40), per referir-se als moviments bruscos entre dos extrems en aparença irreconciliables que tan característics són de l'univers estètic de l'escriptora escalenca. Vitalisme o decadentisme, monisme o dualisme són algunes de les parelles de contraris que l'autora fa servir per expressar les tensions a què es veia sotmès tot escriptor que, com Víctor Català, pretengués «a través de la paraula (...) fer visible l'invisible» (p. 53), un exercici que representaria «la definició per antonomàsia de la poesia i de l'art contemporanis» (p. 53). Més endavant, Casacuberta reproduceix unes paraules d'Enric Gallén en relació amb la «base dual» que «dona complexitat a les tensions que es van presentant» (p.73) a *Germana Pau*, un dels monòlegs teatrals de l'escriptora. Cal remarcar que la investigadora ja havia parlat de «realisme paradoxic» a la introducció dedicada a Català i inclosa al cinquè volum del *Panorama crític de la literatura catalana* (Vicens Vives, 2010), text en què l'autora afirmava, en aquest mateix sentit, que Català «construeix la seva obra narrativa sobre un irreductible joc d'opòsits — individu/univers, bé/mal, àngel/diàble, raó/instint, realitat/ideal, art/vida, cultura/natura, femení/masculí» (p. 220).

La meua impressió tan forta, com d'absència d'alguna peça fonamental, potser es reduiria si tingués coneixements més específics sobre determinades qüestions. Però la manca d'expertesa en un àmbit limita tant com impulsa, de vegades, a fer salts d'interpretació potencialment útils de cara a ampliar la comprensió que es té d'una obra. En el meu cas, estic familiaritzada amb la literatura mística europea. En conec més o menys les fonts, els gèneres, la simbologia riquíssima, les estructures variades dels fascinants laberints íntims per on es perdien i retrobaven els seus inspirats *autors*. Per això em crida l'atenció que Francesca Bartrina fes una menció merament anecdòtica a l'element religiós que sento bategar amb força en tota l'obra de Víctor Català. Per això, també, em fa rumiar el concepte de «realisme paradoxic» que Margarida Casacuberta rescata. I, pel mateix motiu, em sembla significativa la diferència entre el títol de la tesi doctoral de Bartrina, abans reproduït, i el del llibre que se'n va derivar, publicat dos anys després: *Caterina Albert/Víctor Català: la voluptuositat de l'escriptura* (Eumo Editorial, Universitat de Vic, 2001).¹ És possible que el canvi es produís per raons comercials o d'un altre tipus. Ho desconec. Però, en qualsevol cas, l'accent en la «voluptuositat» en comptes del «gènere» suggereix una interessant ampliació del marc mental en què la investigadora es movia. «L'entusiasme creatiu i la sensualitat per l'escriptura, característiques de tota la creació literària de Caterina Albert, són convocades en el llibre que teniu a les mans» (p. 10), afirma Bartrina al preludi de l'assaig. I, moltes pàgines després, hi reitera que «l'existència de la sensualitat, tant en el dolor com en el plaer, és una clau interpretativa que considero fonamental per a tota la seva obra» (p. 121).

Voluptuositat és sensualitat. Sensualitat és erotisme. I erotisme és, sí, dialèctica entre oposats. Una dialèctica que es troba als fonaments de la cultura occidental i que, prengui les formes poètiques que prengui, sempre acaba expressant la tensió entre el que és material, que l'ésser humà percep de manera directa, i l'immaterial que intuïeix, imagina o anhelava. Així mateix el «realisme paradoxic», o «joc d'opòsits», o «base dual» de la literatura de Víctor Català: en última instància, tensió entre matèria i transcendència. És el moviment d'anada i tornada de tota escriptura de la sensualitat, per mitjà del qual s'intenta reconciliar l'oposició entre els aspectes més *terrenals* i aquells més *transcendents* de la passió eròtica. I és, també, la dialèctica inherent a tota poetització de l'experiència mística, que és d'unió joiosa en cos i ànima, fins a l'èxtasi, amb Déu. Passió eròtica, passió mística: dues poètiques tan entreteixides que resulta impossible separar-les de manera dràstica o desxifrar amb quina de les dues va començar l'univers simbòlic que comparteixen. A la literatura occidental, una no sap viure sense l'altra. És per això que crec que, per parlar de voluptuositat, cal passar per l'esperit i per la idea de Déu. No el Déu de l'escolàstica ni de cap doctrina, sinó el Déu dels místics; perquè els místics, en tant que van sentir la divinitat inscrita en cada cèl·lula del seu cos profà, van esdevenir una mena d'encarnació de la fusió de contraris. Això els va fer capaços de crear els més sofisticats artefactes per expressar, a partir de la vivència íntima, la dialèctica infinita que també travessa tota l'obra de Víctor Català.

Que Víctor Català coneixia —i va ser influïda per— la literatura mística és cosa sabuda. A la brevíssima nota biogràfica que va escriure a petició de Francesc Matheu i que constitueix el document més semblant a una autobiografia que en conservem, l'escriptora hi va afirmar que «m'agrada l'honrada claredat de sentiment, concepte i expressió del poble, dels clàssics i dels místics» (p. 23).² Aquesta no és l'única al·lusió directa a la literatura mística que podem trobar als textos de l'autora. Al *Pòrtic* que introdueix el recull de contes *Caires vius* (1907),³ Català titllava els joves noucentistes de «sacerdots virtuosos que voldrien convertir a cada artista en predicador laic, a cada cervell en sucursal del seu (...) místics que condemnem amb agror les honestes franqueses de concepte i els afogaments d'expressió que els místics ensenyaren» (p.18). Honradesa, claredat, *afogament*: paraules que, sens dubte, tenen un significat en part contextual, que remet al clima del Modernisme i als valors i les idees estètiques que hi circulaven. I, tanmateix, hi ha alguna cosa més.

1.

Totes les citacions de Francesca Bartrina recollides en aquest article són extretes del llibre, no de la tesi original. [↗](#)

2.

La nota completa es pot trobar a diversos estudis entorn la figura de Víctor Català. La citació aquí inclosa és extreta de Bartrina, F. *Caterina Albert/ Víctor Català. La voluptuositat de l'escriptura*. Vic: Eumo Editorial, 2001. [↗](#)

3.

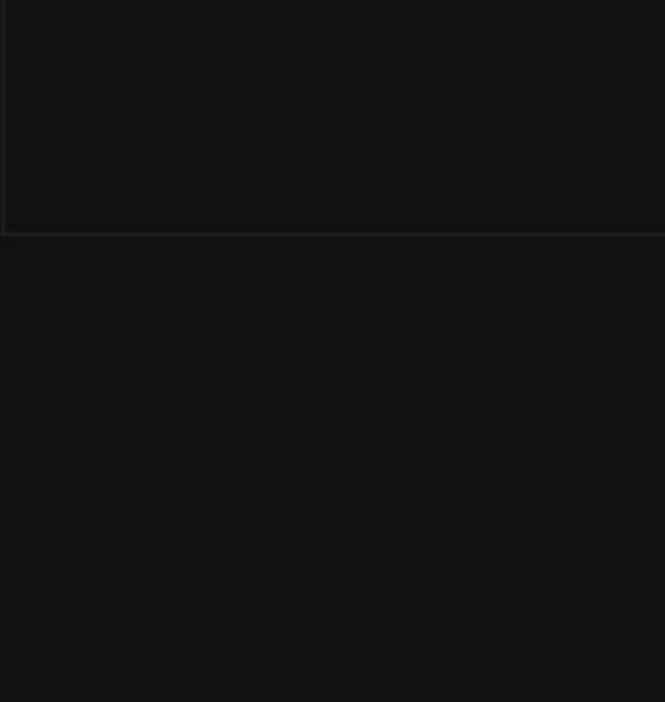
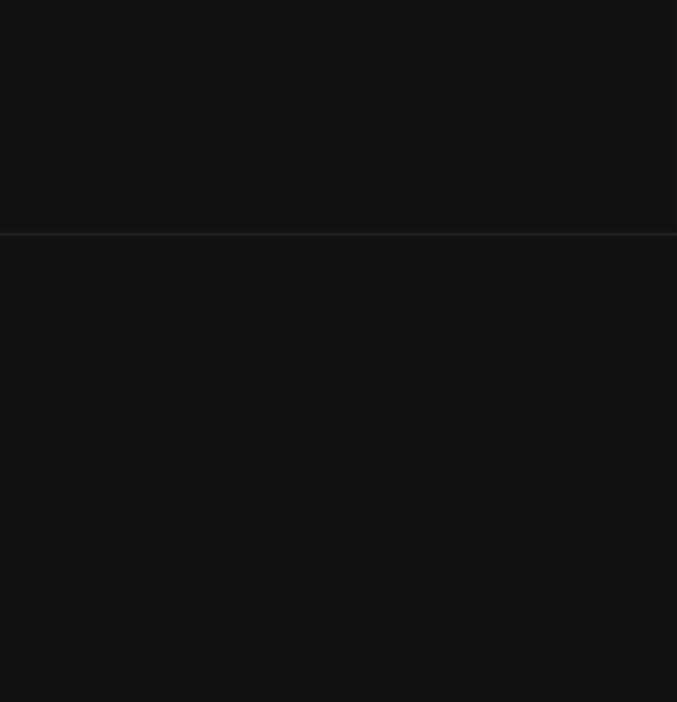
Totes les citacions de *Caires vius* són extretes de Català, V. *Tots els contes*, vol. 3. Barcelona: Club Editor, 2019. [↗](#)

ETIQUETES: [CATERINA ALBERT](#) [FRANCESCA BARTRINA](#) [JULIA KRISTEVA](#) [LITERATURA CATALANA](#) [VÍCTOR CATALÀ](#)

MARINA PINTOR | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Barcelona, 1992). Marina Pintor és escriptora i professora. Graduada en Humanitats, també té un màster en Estudis Avançats de Llengua i Literatura Catalanes. Va escriure una novel·la macabrida rematament basada en la vida (fictícia) de Guillem de Cabestany. Actualment, està treballant en el seu primer assaig gràcies a l'impuls de la beca Finestres. També té un blog: <https://marinapintor.substack.com/>

Articles relacionats

		
Víctor Català entre el cel i l'infern (i II)	Per deixar d'ésser subalterns: <i>Les dones i la literatura catalana</i>	Catedrals i joc d'equip: els <i>Soliloquis de nyguin-vnogui</i>

Llibres

Cultura

Nosaltres

Contacte

© LA LECTORA

hola@lalectora.cat

ISSN: 2938-1231

Amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona (ICUB, 2019)

Política de privacitat

Copyright